

роботи з розвитку комунікативних здібностей у досліджуваного контингенту дала змогу чітко виділити основні складові корекційно-розвивальної роботи. У систему корекції розвитку комунікативних здібностей входять наступні складові: корекційно-розвиваючі заняття; ігрова терапія; лікувальна фізкультура (ЛФК); розвиток предметно-практичної діяльності; музичні заняття та стимуляція сенсорного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Выготский Л.С. Собрание сочинений в 6 т. / Л.С. Выготский. – М. : Педагогика, 1984. – Т. 4. – 265 с.
2. Лебединская К.С. Основные вопросы клиники и систематики задержки психического развития / К.С. Лебединская // Актуальные проблемы задержки психического развития [под ред. К. С. Лебединской]. – Москва : Наука, 1992. – С. 5–23.
3. Семенович А.В. Пространственные представления при отклоняющемся развитии / А.В. Семенович, С.О. Умрихин. – М. : [Б. и.], 1998. – 114 с.

УДК 159.9.072

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ ФАХІВЦІВ ГРУП ПІРОТЕХНІЧНИХ РОБІТ ДСНС УКРАЇНИ

Криштанович Р.М., ад'юнкт
науково-дослідної лабораторії екстремальної та кризової психології
Національний університет цивільного захисту України

Стаття розкриває етапи й аспекти проведення професіографічного дослідження груп піротехнічних робіт ДСНС України. У ній проаналізовано методи та методики дослідження професіографії, розкрито поняття «професійно важливі якості».

Ключові слова: професіографія, професіограма, психограма, професійно важливі якості, методи, методики, група піротехнічних робіт.

Статья раскрывает этапы и аспекты проведения профессиографического исследования групп пиротехнических работ ГСЧС Украины. В ней проанализированы методы и методики исследования профессиографии, раскрыто понятие «профессионально важные качества».

Ключевые слова: профессиография, профессиограмма, психограмма, профессионально важные качества, методы, методики, группа пиротехнических работ.

Kryshchanovych R.M. RESEARCH PECULIARITIES OF PROFESSIONALLY IMPORTANT QUALITIES OF SPECIALIST GROUPS OF PYROTECHNIC WORKS SES UKRAINE

The article reveals the stages and aspects of the profессиоgraphic of pyrotechnic work of SES Ukraine. It analyzes the methods and techniques of research, determined the concept of "professionally important qualities".

Key words: profессиоgraphy, profессиоgram, psychogram, professionally important qualities, methods, techniques group of pyrotechnical work.

Постановка проблеми. На сьогодні професіографія має істотні досягнення, а кількість розроблених професіограм різних видів діяльності зростає. Це слугує допомогою у розкритті граней кожної професії, дослідженні професійно важливих якостей, які повинен мати майбутній фахівець. Розроблені професіограми несуть у собі важливу інформацію під час проведення профвідборів, оскільки в них наявна інформація, яка дає змогу якісно підбирати майбутніх фахівців для тієї чи іншої діяльності, зокрема в ДСНС України, ефективно та швидко розкрити нові грані особистості. До спеціалістів груп піротехнічних робіт висувуються жорсткіші вимоги, вони не можуть схибити, зробити помилку, а навпаки – повинні мак-

симально проявити свій професіоналізм, адже від ефективності діяльності залежить життя та здоров'я інших людей. У роботі постійно присутнє нервово-психічне напруження, наявні інтенсивні фізичні навантаження, що призводять до морфологічних, функціональних і біохімічних змін в організмі, які в подальшому можуть призвести до виникнення гострих чи хронічних перенапружень індивіда. Саме тому наше завдання – дослідити аспекти діяльності груп піротехнічних робіт, провести психологічне дослідження для розроблення психограми та професіограми даного виду діяльності, які в подальшому слугуватимуть основою при професійному відборі майбутніх спеціалістів цієї професії – витривалих, готових

зіштовхнутись із небезпекою і здатних легко подолати ризиковану екстремальну ситуацію, що є невід'ємною ланкою робочого процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження професіографії та професійно важливих якостей особистості займалися багато видатних науковців. Зокрема цьому питанню було присвячено багато праць провідних українських та зарубіжних вчених, серед яких – Б.Г. Ананьєв, В.І. Астахова, І.Д. Бех, В.О. Бодров, Р.С. Гуревич, М.А. Дмитрієва, В.Г. Зазикін, Е.Ф. Зеєр, С.Я. Карпіловська, Є.О. Клімов, О.М. Леонтьєв, С.Ю. Лебедева, А.К. Маркова, С.М. Мордюшенко, Н.В. Оніщенко, Л.А. Перелигіна, К.К. Платонов, І.О. Поляков, С.Л. Рубінштейн, В.О. Сластьонін, А.Г. Снісаренко, О.В. Тімченко, Ю.Л. Трофімов, Б.О. Федоришин, В.Є. Христенко, В.Д. Шадриков, І.М. Шпільрейн та інші. Проте недостатньо уваги було приділено дослідженню специфіки роботи фахівців груп піротехнічних робіт та розробці професіограми даного виду діяльності.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у проведенні теоретичного аналізу наукової літератури, розкритті суть поняття «професійно важливі якості», розкритті змісту методів і методик, які були використані для комплексної оцінки вимог піротехнічної діяльності, визначенні структури професійно важливих якостей піротехніка.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка діяльність включає в себе набір завдань, для виконання яких необхідно застосовувати індивідуальні якості та набуті вміння. Професійне становлення особистості відіграє провідну роль у життєдіяльності людини, її розвитку, становленні професійної свідомості й успішності як такої, що допомагає їй відчувати свою вагомість, самозадоволеність і ефективно підкріплювати самооцінку в соціумі. Адже грамотно підібраний суб'єкт діяльності – запорука успіху виконаної праці та довголіття самого індивіда. Професійно важливі якості (ПВЯ), на думку науковців, виступають як організована система, яка є специфічною для певного виду діяльності та встановлює взаємозв'язки між набором якостей індивіда. У подальшому особистість утворює специфічні набори ПВЯ, що спричиняє їх взаємодію. Різноманітно розвинена особистість нині цінується на ринку праці.

Розробники енциклопедії професійної освіти поняття «професійно важливі якості» трактують як «індивідуальні якості суб'єкта діяльності, які впливають на ефективність ді-

яльності й успішне її засвоєння» [4, с. 1173]. До ПВЯ вони відносять: індивідуально-типологічні особливості нервової системи (сила збудливих і гальмуючих процесів, їх стійкість, рухливість, динамічність, лабільність), сенсорні та перцептивні особливості (абсолютні пороги чутливості слухового, зорового, смакового, нюхового, тактильного аналізаторів), атенційні властивості (концентрація, стійкість, швидкість, переключення, широта розподілу уваги), психомоторні властивості (сила, швидкість, витривалість, точність, ритмічність рухів), мнемічні властивості (обсяг пам'яті, швидкість запам'ятовування, міцність запам'ятовування, точність і швидкість відтворення), імажинативні властивості (творча уява), розумові властивості (гнучкість розумових процесів, швидкість, самостійність, економічність, широта, глибина, порядковість, критичність мислення), вольові якості (цілеспрямованість, наполегливість, завзятість, рішучість, сміливість, ініціативність, самостійність, витримка, самовладання [4, с. 1173].

Н.В. Фомін конкурентоспроможного фахівця наділяє такими якостями, як професійна компетентність, працьовитість, ставлення чітких цілей у розвитку професійної діяльності, саморозвиток, самовдосконалення, самостійне прийняття рішень, прагнення до професійного зростання, наявність творчого підходу до справи [7, с. 76].

На думку О.М. Смірнова, професійно важливі якості слугують індивідуальними особливостями індивіда і є основою для успішного опанування професійною діяльністю певної професії [цит. за: 3, с. 109].

В.Д. Шадриков вважає, що важливою складовою формування психологічної системи праці індивіда є індивідуальні якості особистості, які в процесі діяльності на основі мотивів праці, цілей, установок реорганізуються і створюють внутрішню, інтимну для індивіда сторону оволодіння професією. В основу формування психологічної системи діяльності він відносить потреби індивіда, його хобі, переконання, життєвий досвід, особливості окремих психічних функцій, нейродинамічні якості. Визначаючи термін «професійно важливі якості», В.Д. Шадриков відштовхується від індивідуальних якостей особистості діяльності, оскільки вважає, що саме вони впливають на рівень ефективної діяльності, опанування та успішність виконання [5, с. 66].

У книзі «Психологія професійної придатності» В.О. Бодров зазначає, що вагомими при ефективному виконанні завдань особистості є особливості мотивації виконання даної діяльності, темперамент, емоційно-вольова сфера, характер, фізіологічні та

фізичні особливості індивіда. Таким чином, досліджуючи співвідношення психічних властивостей та ПВЯ, вчений зазначає, що успішність у виконанні трудової діяльності, її засвоєнні проявляється не лише особливостями пізнавальних і психомоторних процесів. Він пропонує враховувати цілий ряд фізичних, антропометричних, фізіологічних характеристик людини, які визначають успішність навчання і реальної діяльності, та не обмежувати ПВЯ лише сукупністю психологічних якостей особистості. Також В.О. Бодров зазначає, що важливим у професійній придатності індивіда є рівень задоволеності процесом праці, результатами діяльності, позитивне заохочення і підкріплення з боку керівництва. Сюди також входять умови праці, соціально-психологічні особливості клімату групи, в якій працює індивід, рівень матеріального забезпечення та престиж професії. [1; 2, с. 10, 223].

Отже, наявний в індивіда необхідний набір професійно важливих якостей є запорукою його успішності у світі професійної діяльності. Саме це допомагає йому легше долати труднощі робочих буднів. Особливо це актуально для фахівців груп піротехнічних робіт, адже кожен день їхньої діяльності є небезпечним для життя, тому їм необхідно вміти якісно контролювати свої психічні, психофізіологічні процеси для успішного виконання поставлених завдань. Однак ПВЯ без мотиваційного, емоційно-вольового підкріплення втрачають свою ефективність і якість, а запорукою ефективного виконання завдань слугує задоволеність усіх ланок трудового процесу.

Для повного та різнобічного вивчення професійно важливих якостей і специфіки роботи груп піротехнічних робіт ДСНС України першочергово було поставлене завдання ефективного підбору методів роботи, які б вдало доповнювали один одного. У процесі дослідження нами були використані такі методи:

Метод бесіди, цінність якого полягає в тому, що за допомогою вербальної комунікації, індивідуально-психологічних особливостей дослідника і досліджуваних відбувається встановлення міжособистісного контакту. Завдяки цьому ми маємо змогу отримати необхідні для нас дані, які допомагають скеровувати дослідження в потрібне нам русло. Ми розробили план бесіди, у якому відзначили важливі запитання. Також у процесі розмови ми використовували додаткові запитання, завдяки яким отримували повніше роз'яснення поставлених запитань. При проведенні бесіди і постановці запитань ми враховували індивідуальні особливості фахівців, вікові особливості,

сімейні відносини, досвід роботи у складі груп піротехнічних підрозділів ДСНС України, наявність захворювань чи травм, здобутих на робочому місці, особистісні переживання та відчуття при здійсненні посадових обов'язків, наявність захоплень поза роботою, життєвих цінностей, бачення свого майбутнього та ін.

Метод спостереження – ефективний метод збору інформації, який характеризується дослідженням, вивченням поведінки та діяльності особистості. Важливим у цьому методі є порівняльний підхід при вивченні професії. Завдяки цьому методу ми мали змогу систематично прослідковувати поведінку фахівців груп піротехнічних робіт під час здійснення їхніх завдань, що стосуються знищення вибухонебезпечних предметів (ВНП), їх транспортування, перевезення тощо; побачити і проаналізувати динаміку їх психологічного стану (в стані спокою, коли не потрібно виїжджати на місце виклику, перед підготовкою до завдань та після виконання професійних обов'язків); ознайомитися з умовами праці та характеристиками діяльності груп піротехнічних робіт. Крім цього, ми звертали увагу на відносини в колективі, спостерігали за їхнього динамікою, діяльністю у стані екстремальних умов, оскільки колектив є основою при виконанні професійних обов'язків, адже значну частину життєвого часу фахівці проводять разом.

Метод анкетування – зручний і поширений метод дослідження, який характеризується підготовкою заздалегідь продуманих питань для створення анкети чи використання вже розроблених варіантів анкет. З їх допомогою ми можемо повніше розкрити для себе тематику дослідження. Цей метод допомагає в короткий термін зібрати необхідну інформацію. У процесі роботи ми розробили анкету, яка була спрямована на дослідження функцій і завдань фахівців груп піротехнічних робіт, а також чинників, які можуть спричинити виникнення помилкових дій при виконанні завдань, що стосуються знищення вибухонебезпечних предметів; та дозволила оцінити стрес-фактори, які супроводжують професійну діяльність фахівців і негативно впливають на їх психоемоційний стан; розкрити професійні якості, які повинен мати піротехнік для ефективного виконання робочих завдань, особистісні риси, які, навпаки, заважають при виконанні завдань.

Метод тестування спрямований на отримання точної якісної та кількісної характеристики розвитку психічних явищ особистості, застосовується з використанням тестів – стандартизованих способів вимі-

рювання конкретного психічного явища. Використовуючи цей метод, ми мали на меті детально дослідити і розкрити професійно важливі якості фахівців груп піротехнічних робіт, які мають бути притаманними їм, щоб вони могли успішно виконувати професійні завдання. Адже основна частина ПВЯ, яка допомагає якісному формуванню здібностей та навичок, присутня у психофізіологічних і психологічних характеристиках індивіда, а інша частина формується у процесі навчання й освоєння необхідного матеріалу для виконання професійних завдань.

Метод аналізу документів. Його використовують при збиранні фактів про досліджуваних, інформація зафіксована у вигляді рукописного чи друкованого тексту, а також у формі фотографій, відеозаписів тощо. Цей метод ми використовували для дослідження наказів, які регламентують роботу піротехнічної служби, для кращого розуміння специфіки роботи груп піротехнічних робіт; інструкцій з розмінування місцевості на території України підрозділами та спеціалізованими підприємствами МНС України (оскільки інструкція про регламентацію діяльності затверджена Наказом МНС України від 20 вересня 2010 року); перегляду відео- та фотоматеріалів із місцевості, де проводять роботи по розмінуванню та знищенню ВВП [6, с. 16, 27–29].

Для розробки психограми ми проводили психологічне дослідження, де підбір тестових методик проводився на основі попередньо використаної інформації про методи професіографічного дослідження. Проаналізувавши зібрані дані, ми виокремили найнеобхідніші професійно важливі якості, які допоможуть фахівцям групи піротехнічних робіт якісно виконувати завдання. При підборі методик ми враховували статистичні дані їх валідності, а також їх надійність і диференційованість. У кожному тесті є опис конструктивних і психологічних особливостей даних, процедура проведення обстеження, стимульний матеріал та інтерпретація отриманих результатів. Завдяки комплексності дослідження тести вдало доповнюють один одного, що допомагає отримати кількісний і якісний аналіз даних:

1. «Професіографічний опитувальник». Розроблений німецьким психологом, фахівцем в галузі професійної орієнтації О. Ліпманом у 1923 році. Заповнення цього опитувальника мало на меті отримати від фахівців груп піротехнічних робіт експертну оцінку, в якій предметом експертизи є прогнозування професійно важливих якостей працівника цієї професії.

2. «16-факторний особистісний опитувальник», розроблений у 1946 році під ке-

рівництвом британського й американського психолога Р. Кеттелла. Застосовуючи його, ми досліджували оцінку індивідуально-психологічних особливостей фахівців піротехнічної діяльності.

3. «Коректурна проба» – методика, за допомогою якої ми досліджували стійкість, тренуваність і концентрацію уваги спеціалістів ризиконебезпечної професії. Вона розроблена французьким дослідником Б. Бурдонном у 1895 році та широко використовувалась у період розвитку психотехніки при вивченні професії та професійного відбору.

4. «Шкала реактивної (ситуативної) й особистісної тривожності», розроблена американським клінічним психологом Ч.Д. Спілбергером. У подальшому дана методика була адаптована російським та фінляндським психологом Ю.Л. Ханінім. Використовуючи її, ми мали на меті отримати дані оцінки реактивної тривожності фахівців груп піротехнічних робіт, оскільки вона виникає як реакція на соціально-психологічний стресор, та особистісну тривожність, що проявляється як риса особистості та дає уявлення про її індивідуальні властивості.

5. «Короткий орієнтований тест». Першим тестом, скерованим на розумові здібності особистості, який розроблявся для швидкої оцінки інтелектуальних здібностей персоналу, був «Самозастосований тест А.С. Отіса», розроблений американським психологом А.С. Отісом. У подальшому цей тест адаптував психолог Е.Ф. Вандерлік. Саме його варіант тесту є найвідомішим («Короткий орієнтований тест»). Завдяки цій методиці ми мали змогу визначити загальний показник інтегральних здібностей фахівців піротехнічних робіт і звернути увагу на діагностику таких критеріїв: гнучкість мислення, здатність до узагальнення й аналіз матеріалу, інертність мислення та його переключення, емоційні компоненти мислення, здатність до відволікання, швидкість і точність сприймання, розподіл і концентрація уваги, грамотність, просторове мислення, вибір оптимальної стратегії для виконання завдання.

6. «Багаторівневий особистісний опитувальник "Адаптивність"». Ця методика була розроблена російськими психологами А.Г. Маклаковим та С.В. Чермяніним у 1993 році. Завдяки їй ми змогли дослідити адаптивні можливості досліджуваних особистостей. Вона вдало відображає інтегральні особливості психічного і соціального розвитку індивідів на основі психофізіологічних і соціально-психологічних характеристик.

7. «Вивчення лінійного окоміру». Цю методику ми використовували для досліджен-

ня здатності спеціалістів піротехнічних робіт до визначення відстані за допомогою зору. Володіння цією якістю є невід'ємним компонентом при проведенні робіт щодо знищення вибухонебезпечних предметів.

8. Методика експрес-діагностики параметрів нервової системи за психомоторними показниками «Теппінг-тест». Методика розроблена російським психологом Є.П. Ільїним, вона допомогла нам оцінити швидкісні характеристики рухового апарату спеціалістів, темп, стійкість їхніх моторних дій і дослідити рівень стійкості та сили їхньої нервової системи.

9. «Діагностика психодинамічних особливостей особистості». Методика розроблена російським психологом Б.Н. Смірновим. Вона спрямована на виокремлення базових психодинамічних особистісних особливостей, які зумовлюють специфіку діяльнісного особистісно-групового стилю, в даному випадку – груп піротехнічних робіт. Також ця методика виявляє низку типів темпераменту: екстраверсія – інтроверсія, емоційна збудливість – емоційна врівноваженість, темп реакцій (швидкий – повільний), активність (висока – низька).

10. «Психогеоетричний тест». Ця проєктивна методика була представлена психологом, спеціалістом із соціально-психологічної підготовки управлінських кадрів С. Деллінгер у 1978 році. За основу були взяті учіння К. Юнга, які ґрунтувались на питаннях функціональної асиметрії півкуль головного мозку. Психогеоетрія – це унікальна система аналізу особистості, за допомогою якої ми швидко виявили типи особистості, досліджуючи фахівців піротехнічної справи, дали детальну характеристику якостям особистостей, їх поведінці та мали змогу спрогнозувати поведінковий сценарій особистості в типових ситуаціях робочої діяльності, побачили динаміку відносин вибраних геоетричних форм особистостей з іншими психологічними типами.

11. «Діагностика перцептивно-інтерактивної компетентності». Використовуючи цю методику, ми брали до уваги модифікований варіант російського психолога Н.П. Фетіскіна. Завдяки їй ми мали змогу вивчити особистісну готовність кожного з досліджуваних до формування інтеграційних критеріїв інтерактивної компетентності в межах малих груп стабільного і тимчасового типу.

12. Методика «Компаси». Методика спрямована на дослідження особливостей просторового мислення. Адже часто вибухонебезпечні предмети знаходять у лісовій місцевості, тому при проведенні вибухонебезпечних робіт фахівцям необхідно орієн-

туватись у просторі для грамотної передачі інформації та проведення пошукових робіт.

13. «Самооцінка схильності до екстремально-ризикованої поведінки». Методика розроблена американським психологом М. Цукерманом. Він є одним із перших авторів, хто розробив опитувальник, який вимірює в людини схильність до пошуку яскравих вражень, що передують прояву екстремально-ризикованої поведінки. Адже в особистостей, схильних до ризику, в мозку викликають такі ж відчуття, як ейфорія під час вживання синтетичних речовин. При проведенні вибухонебезпечних робіт дії фахівця мають бути виваженими й обдуманними, він не має піддаватися слабкостям, щоб не наражати на небезпеку інших людей, які знаходять поруч.

14. «Типи поведінки особистостей у конфліктних ситуаціях». Дана методика розроблена американським психологом, соціологом і філософом К. Томасом. Використовуючи її, ми мали на меті дослідити типи поведінки в конфліктах та способи подолання конфліктної ситуації в групах піротехнічних робіт, адже їхня робота пов'язана з ризиком, наявність конфліктів може наражати працівників на небезпеку. Вони мають бути впевненими в надійності один одного при здійсненні піротехнічних робіт.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, науковці визначають ПВЯ як індивідуальні якості особистості, які прогнозують успішність виконання професійної діяльності. Кожен із них додає своє розуміння та допоміжні компоненти, які повніше розкривають це поняття. Сама структура професійно важливих якостей є складною системою внутрішніх взаємозв'язків особистості, що детермінує успішність її діяльності. Перелік ПВЯ для кожної спеціальності є індивідуальним, залежить від специфіки роботи. Для ризиконебезпечних професій характерні специфічні умови праці, тому відбір на такі види діяльності має бути ретельним. Саме тому необхідно здійснювати професіографічні дослідження, розробляти професіограми та психограми для кращого підбору кадрів і максимального уникнення помилковості дій працівників. Під час проведення дослідження ми ретельно підбирали методи і методики, які в подальшому допоможуть нам більш розгорнуто і деталізовано проаналізувати специфіку роботи груп піротехнічних робіт і на основі цього розробити професіограму цієї професії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности. Учебное пособие для вузов / В.А. Бодров. – М.: ПЕР СЭ, 2001 – 511 с.

2. Бондаренко О.В. Содержание понятия «профессионально значимые качества» в отечественной науке / О.В. Бондаренко // Сборник науч. труд. Северо-Кавказского гос. технического ун-та. Сер. «Гуманитарные науки». – 2005. – № 2 (14). – С. 24–26.

3. Громкова М.Т. Психология и педагогика профессиональной деятельности: Учеб. пособие для вузов / М.Т. Громкова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 415 с.

4. Энциклопедия профессионального образования : в 3 т. / науч.-ред. совет: С.Я. Батышев (пред.) и др. (Электронный вариант) – М. : Рос. акад. образования: Ассоц. «Проф. образование», 1998. – Т. 2 : М – П. – 1784 с.

5. Шадриков В.Д. Психология деятельности и способности человека: Учебное пособие / В.Д. Шадриков [2-е изд., перераб. и доп.] – М.: Издательская корпорация «Логос», 1996. – 320 с.

6. Карпіловська С.Я. Основи професіографії: Навч. посібник / Мітельман Р.Й., Синявський В.В., Ткаченко О.М., Федоришин Б.О., Ящишин О.О. – К.: МАУП, 1997. – 148 с.;

7. Фомин Н.В. Теоретическая модель конкурентоспособного специалиста / Н.В. Фомин // Инновации в образовании. – 2004. – № 3. – С. 74–82.

УДК 159.922.73 – 053.4

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ ІЗ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

Усик Д.Б., к. психол. н.,
доцент кафедри практичної психології

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

У статті проаналізовано останні дослідження з проблеми психологічного супроводу дітей із розумовою відсталістю. Виокремлено поняття «супровід», висвітлено основні принципи та завдання психологічного супроводу. Надано перелік моделей допомоги родині, яка виховує дітей із розумовою відсталістю.

Ключові слова: психологічний супровід, діти з розумовою відсталістю, моделі допомоги родині, родини, які виховують дітей із розумовою відсталістю.

В статье проанализированы последние исследования по проблеме психологического сопровождения детей с умственной отсталостью. Выделено понятие «сопровождение», обрисованы основные принципы и задачи психологического сопровождения. Подано перечень моделей помощи семье, воспитывающей детей с умственной отсталостью.

Ключевые слова: психологическое сопровождение, дети с умственной отсталостью, модели помощи семье, семьи, воспитывающие детей с умственной отсталостью.

Usyk D.B. THEORETICAL ASPECTS OF PSYCHOLOGICAL MAINTANCE FOR FAMILIES BRINGING UP MENTALLY RETARDED CHILDREN

The article analyzes the recent research on psychological maintenance of children with mental retardation. The term “maintenance” and the main principles and objectives of psychological support are determined in this work. The models of maintenance of the family bringing up a mentally retarded child are listed.

Key words: psychological maintenance of children with mental retardation, models of maintenance of a family, families bringing up mentally retarded children.

Постановка проблеми. Збільшення кількості дітей із порушеннями психічного та (або) фізичного розвитку (ПФФР), у тому числі інтелектуального, є гострою соціальною проблемою сучасного суспільства. Напруження, яке виникає під час виховання аномальної дитини, призводить до незадоволення батьків виконанням своїх функцій, що, у свою чергу, є причиною конфліктів у сім'ях, які виховують дітей із проблемами в розвитку, внутрішньо-особистісних конфліктів самих батьків і порушення процесу спілкування із соціумом. Отже, сім'я перестає бути інститутом соціалізації проблемної ди-

тини, зростає соціальне сирітство. Завдання гуманізації, що постають перед сучасним суспільством, актуалізують питання психологічного супроводу батьків, які виховують розумово відсталіх дітей (далі – РВД).

У зв'язку із соціально важливим завданням розробки технологій психологічного супроводу батьків, які виховують дітей із вадами інтелектуального розвитку (розумовою відсталістю), відчувається необхідність вивчення питань, пов'язаних із їхніми проблемами, специфікою батьківських відносин у цих сім'ях, і створення програми комплексного психологічного супроводу.